

نگاهی حقوقی به قراردادهای انتقال و واگذاری سهام

مؤلفین

دکتر منصور عطاشنه

استادیار دانشگاه شهید چمران

دکتر بهنام اسدی

مدرس دانشگاه

انتشارات قانون یار

۱۳۹۸

سرشناسه	:	اسدی، بهنام، ۱۳۶۵ -
عنوان قراردادی	:	ایران. قوانین و احکام Iran. Laws, etc
عنوان و نام پدیدآور	:	نگاهی حقوقی به قراردادهای انتقال و واگذاری سهام / مولفین بهنام اسدی، منصور عطاشنه.
مشخصات نشر	:	تهران: انتشارات قانون یار، ۱۳۹۸.
مشخصات ظاهری	:	۲۸۶ ص.
شابک	:	۹۷۸-۶۲۲-۲۲۹-۰۷۲-۶
وضعیت فهرست نویسی	:	فیا
یادداشت	:	کتابنامه.
موضوع	:	انتقال سهام -- قوانین و مقررات -- ایران
موضوع	:	Stock transfer -- Law and legislation -- Iran
موضوع	:	انتقال سهام -- ایران
موضوع	:	Stock transfer -- Iran
موضوع	:	سهام -- قوانین و مقررات -- ایران
موضوع	:	Stocks -- Law and legislation -- Iran
موضوع	:	مالکیت سهام شرکتها -- قوانین و مقررات -- ایران
موضوع	:	Stock ownership -- Law and legislation -- Iran
شناسه افزوده	:	عطاشنه، منصور، ۱۳۳۸-
رده بندی کنگره	:	۱۰۷۷KMH
رده بندی دیویی	:	۵۵۰۶۶۶/۳۴۶
شماره کتابشناسی ملی	:	۵۷۴۶۹۸۶

انتشارات قائم یار

نگاهی حقوقی به قراردادهای انتقال و واگذاری سهام

تألیف: دکتر بهنام اسدی - دکتر منصور عطاشنه

ناشر: قانون یار

ناظر فنی: محسن فاضلی

نوبت چاپ: اول - ۱۳۹۸

شمارگان: ۱۱۰۰ جلد

قیمت: ۵۵۰۰۰ تومان

شابک: ۹۷۸-۶۲۲-۲۲۹-۰۷۲-۶

مرکز پخش: تهران، میدان انقلاب، خ منیری جاوید، پلاک ۹۲

تلفن: ۶۶۹۷۹۵۱۹ ۶۶۹۷۹۵۲۶ مرکز پخش قانون یار

تقدیم با لبه بردستان پدرم :

به او که نمی دانم از بزرگی اش بگویم یا مردانگی سخاوت، سکوت، مهربانی و....

پدرم راه تمام زندگیت

پدرم دهنوشی همیشگیست

فهرست مطالب

پیشگفتار.....	۱۵
فصل اول.....	۱۹
کلیات.....	۱۹
مبحث اول: تعریف و شناخت سهم.....	۱۹
گفتار اول: تعریف سهم.....	۲۰
الف: تعریف لغوی.....	۲۰
ب: تعریف اصطلاحی.....	۲۰
گفتار دوم: انواع سهم.....	۲۱
الف: اقسام سهم از حیث آورده.....	۲۱
ب: انواع سهم از حیث مزایای مربوط به آن.....	۲۳
ج: انواع سهم از حیث سهولت انتقال.....	۲۴
گفتار سوم: بررسی مقایسه ای سهم با سهم شرکت و اوراق قرضه.....	۲۵
الف) مقایسه سهم با سهم شرکت.....	۲۶
ب) مقایسه سهم با اوراق قرضه.....	۲۶
وجوه تشابه.....	۲۶
تفاوتها.....	۲۷
مبحث دوم: مبنا و تحلیل حقوقی سهم.....	۲۹
گفتار اول: مبنای حقوقی سهم.....	۲۹
الف) حقوق انگلیس.....	۲۹
ب) حقوق ایران.....	۳۰
گفتار دوم: تحلیل حقوقی سهم.....	۳۲
الف: نظریه عینی بودن ماهیت حقوقی سهم.....	۳۲
ب: نظریه دینی بودن ماهیت حقوقی سهم.....	۳۳

ج: ماهیت خاص سهم	۳۴
د) ماهیت حقوقی سهام از دیدگاه حقوق موضوعه ایران	۳۵
ه) ماهیت حقوقی سهام از دیدگاه حقوقدانان ایرانی	۳۵
مبحث سوم: خصایص حقوقی سهم	۴۱
گفتار اول - قابلیت نقل و انتقال آزادانه	۴۱
گفتار دوم - منقول بودن سهم	۴۲
الف) تامین و توقیف سهام توسط خود شرکت	۴۳
ب) تامین و توقیف سهام توسط طلبکاران	۴۴
توقیف سهام بی نام	۴۴
توقیف سهام با نام	۴۵
گفتار سوم - قابلیت به رهن گذاشتن سهام (قابلیت توثیق)	۴۵
فصل دوم	۴۹
بررسی حقوقی سهم در قانون	۴۹
مبحث اول: اوصاف و ویژگی های حقوقی سهم	۵۱
سرمایه اسمی - ثبت شده	۵۲
ارزش واقعی - تورمی سرمایه	۵۳
گفتار اول: بررسی وثیقه سهام	۵۴
گفتار دوم: قابلیت توقیف سهام	۵۵
گفتار سوم: انواع سهام	۵۷
سهام از لحاظ شکلی	۵۷
سهام بانام	۵۸
گفتار چهارم: سهام از حیث مزایای وابسته به آن	۶۰
۲-۴-۱ - سهام عادی و سهم ممتاز	۶۰
۲-۴-۳ - سهام از حیث آورده	۶۲
۲-۴-۳-۱ - سهام انتفاعی و سرمایه	۶۲

۶۲.....	۲-۳-۴- سهام مؤسس
۶۳.....	۲-۴-۴- انواع دیگر سهام
۶۳.....	۲-۴-۴-۱- سهام نقدی و غیر نقدی
۶۳.....	۲-۴-۴-۲- سهام جایزه
۶۴.....	مبحث دوم: ماهیت حقوقی سهم
۷۱.....	مبحث سوم: حقوق و تعهدات ناشی از مالکیت سهام

فصل سوم ۷۹

۷۹.....	ماهیت معاملات انتقال سهام و شرایط انتقال سهام
۷۹.....	مبحث اول: ماهیت معاملات سهام
۸۵.....	مبحث دوم: رژیم حقوقی انتقال سهام
۸۷.....	مبحث سوم: شرایط عمومی انتقال قراردادی سهام
۹۶.....	گفتار اول: بررسی و تحلیل رهن سهام
۱۰۲.....	مبحث چهارم: انتقال سهام در بورس اوراق بهادار
۱۰۳.....	گفتار اول: سازوکار معاملات سهام در بورس
۱۰۸.....	گفتار دوم: نحوه معاملات در بورس الکترونیک
۱۰۹.....	گفتار سوم: فروش استقراضی سهام
۱۱۲.....	مبحث پنجم: تشریفات اختصاصی انتقال سهام
۱۲۱.....	گفتار اول: حصول توافق، شرط تملیک سهام بی نام
۱۲۲.....	مبحث ششم: انتقال در شرکت‌های سهامی عام و سهامی خاص
۱۲۴.....	گفتار اول: ایجاد شروط محدودکننده در شرکت‌های سهامی خاص
۱۲۶.....	گفتار دوم: استثنائات محدودیت واگذاری، در شرکت سهامی خاص
۱۲۸.....	گفتار سوم: انتقال سهام در شرکت مختلط سهامی
۱۳۵.....	مبحث هفتم: تحلیل قانونی انتقال سهم شرکت و واگذاری سهام

فصل چهارم ۱۵۷

- تشریفات حقوقی و شرایط انتقال سهام ۱۵۷
- مبحث اول- شکل حقوقی انتقال ۱۵۷
- گفتار اول- مقایسه قرارداد انتقال سهام با عقود معین مندرج در قانون ۱۵۸
- الف) بیع ۱۵۸
- بیع سهام از دیدگاه حقوق موضوعه (قوانین مدنی و تجارت) ۱۵۸
- نظر حقوقدان ها ، در مورد بیع سهام ۱۶۰
- بیع سهام از دیدگاه فقیهان ۱۶۱
- نظر مورد اختیار ۱۶۲
- ب- تبدیل تعهد ۱۶۳
- ج) انتقال دین و طلب ۱۶۴
- گفتار دوم- وضعیت خاص قرارداد انتقال سهام ۱۶۵
- گفتار سوم: فروش استقراضی سهام ۱۶۶
- الف) وضعیت قرارداد فروش استقراضی سهام ۱۶۶
- ب) بررسی فقهی فروش استقراضی ۱۶۹
- ج) تفاوت های فروش استقراضی سهام با خرید و فروش نقد و سلف سهام ۱۷۱
- مبحث دوم- شرایط عمومی انتقال سهام ۱۷۲
- گفتار اول- قصد و رضا ۱۷۲
- گفتار دوم- ایجاب و قبول ۱۷۳
- الف) انتقال سهام با نام در خارج از بورس اوراق بهادار ۱۷۴
- ب) انتقال سهام در بورس اوراق بهادار ۱۷۵
- ۱- دادو ستد سنتی در بورس تهران ۱۷۷
- ۲- بهره گیری از فناوری اطلاعات در بازار بورس تهران ۱۸۰
- ۳- راهکارهای توسعه فناوری اطلاعات در بازار بورس ایران ۱۸۲
- ۴- اشکالات بازار معاملات آنلاین (داد و ستد الکترونیک سهام) ۱۸۴
- بورس لندن: ۱۸۶

۱۸۶	گفتار سوم- اهلیت متعاملین
۱۸۷	الف- اشخاص حقوقی
۱۸۷	ب) اشخاص حقیقی
۱۸۸	ج) بیگانگان
۱۸۸	د- خرید سهام توسط خود شرکت
۱۹۰	گفتار چهارم- موضوع انتقال (مورد معامله)
۱۹۱	الف- سهم
۱۹۱	جنبه مادی سهم
۱۹۲	گواهینامه موقت سهم
۱۹۲	ورقه سهم
۱۹۳	گواهینامه نقل و انتقال سهام
۱۹۳	۱- بورس تهران
۱۹۴	۲- بورس لندن
۱۹۵	جنبه غیر مادی سهم
۱۹۵	ب- قیمت سهام
۱۹۶	تعیین قیمت سهام در انتقال سهام در خارج از بورس اوراق بهادار
۱۹۶	تعیین قیمت سهام در انتقال سهام در بورس اوراق بهادار
۱۹۷	ج) انتقال حقوق ناشی از مالکیت سهم
۱۹۸	حقوق مالی
۱۹۹	حقوق غیر مالی
۲۰۰	مبحث سوم- شرایط اختصاصی انتقال و واگذاری سهام
۲۰۱	گفتار اول: قبض اوراق سهام بی نام
۲۰۱	گفتار دوم: ثبت انتقال سهام با نام در دفتر ثبت سهام شرکت
۲۰۲	الف: تشریفات و نحوه ی ثبت انتقال
۲۰۵	ب- اثر حقوقی ثبت

گفتار سوم- شرایط واگذاری و نقل و انتقال سهام در بورس اوراق بهادار.....	۲۰۷
الف) شرایط شرکت عرضه کننده سهام.....	۲۰۹
ب) شرایط راجع به سهام عرضه شده در بورس.....	۲۱۱
فصل پنجم.....	۲۱۳
موانع و محدودیت‌های واگذاری و انتقال سهام.....	۲۱۳
و تاثیر عوامل خارجی بر انتقال سهام.....	۲۱۳
مبحث اول: موانع و محدودیت‌های قانونی.....	۲۱۳
گفتار اول- انتقال سهام شرکت های منحل شده.....	۲۱۵
گفتار دوم- انتقال سهام بعضی شرکتهای دولتی.....	۲۱۵
گفتار سوم- انتقال سهام وثیقه مدیران شرکت.....	۲۱۷
مبحث دوم- محدودیت‌های قراردادی.....	۲۱۷
گفتار اول- شرکت سهامی عام.....	۲۱۹
گفتار دوم- شرکت های سهامی خاص.....	۲۲۱
الف- ایجاد شروط محدود کننده.....	۲۲۲
شروط درج شده در اساسنامه:.....	۲۲۲
تصمیم مجمع عمومی فوق العاده:.....	۲۲۳
ب- اقسام شروط محدود کننده:.....	۲۲۴
شروط موافقت مدیران با انتقال:.....	۲۲۵
شروط موافقت مجمع عمومی شرکت با انتقال:.....	۲۲۷
حق تقدم سایر سهامداران در خرید سهام:.....	۲۲۷
ج) محدوده و قلمرو شروط محدود کننده انتقال سهام.....	۲۲۹
مبحث سوم: تاثیر سیاستهای دولت و شرایط بازار بر قراردادهای انتقال و واگذاری سهام.....	۲۳۱
گفتار اول: تاثیر خصوصی سازی و سیاستهای کلی اصل ۴۴ قانون اساسی جمهوری اسلامی	
بر انتقال سهام.....	۲۳۲
مشخصات متعاملین.....	۲۳۹

۲۳۹.....	موضوع معامله:
۲۴۰.....	ثمن معامله:
۲۴۰.....	تعهدات سازمان:
۲۴۱.....	تعهدات خریدار:
۲۴۳.....	تحقیقات:
۲۴۳.....	خيارات:
۲۴۳.....	فسخ قرارداد:
۲۴۳.....	سایر موارد:
۲۴۵.....	گفتار دوم: تأثیر ملی کردن و مصادره بر انتقال سهام و حقوق سهامداران
۲۴۹.....	گفتار سوم: تأثیر نوسانات بازار بر انتقال سهام و حقوق سهامداران
۲۵۳.....	فصل ششم
۲۵۳.....	آثار حقوقی انتقال و واگذاری سهام
۲۵۳.....	مبحث اول- انتقال مالکیت سهام
۲۵۴.....	گفتار اول- حدود و قلمرو مالکیت سهام
۲۵۴.....	الف: انتقال تعهدات ناشی از سهم
۲۵۸.....	ب- انتقال حقوق و مزایای ناشی از سهم
۲۶۱.....	ج- انتقال مالکیت قسمتی از سرمایه شرکت
۲۶۱.....	گفتار دوم- اصول و قواعد مهم حاکم بر انتقال و واگذاری سهام
۲۶۲.....	الف- مصونیت انتقال گیرنده از عیوب ناشی از پذیره نویسی و تخصیص سهام
۲۶۴.....	ب- قاعده استاپل
۲۶۵.....	استاپل علیه شرکت صادر کننده سهم (ناشر سهم)
۲۶۷.....	استاپل علیه مالک حقیقی سهم
۲۶۹.....	مبحث دوم- آثار انتقال و واگذاری سهام نسبت به انتقال دهنده و منتقل الیه
۲۶۹.....	گفتار اول- وظایف و تکالیف انتقال دهنده سهم
۲۶۹.....	الف- تسلیم اوراق سهام و اسناد انتقال

- ب- اجرای حقوق و تعهدات ناشی از سهم ۲۷۰
- ج- تعهد انتقال دهنده راجع به ثبت انتقال ۲۷۱
- گفتار دوم- وظایف و تکالیف منتقل الیه ۲۷۱
- الف- پرداخت قیمت سهام ۲۷۱
- ب- پرداخت اقساط راجع به قیمت سهم ۲۷۳
- مبحث سوم- آثار انتقال و واگذاری سهام نسبت به شرکت ۲۷۳
- گفتار اول- ثبت انتقال در دفاتر ثبت سهام شرکت ۲۷۴

منابع و مأخذ ۲۷۹

- الف) منابع فارسی ۲۷۹
- ب) منابع عربی ۲۸۲
- ج) منابع انگلیسی ۲۸۳

پیشگفتار

با تشکیل جوامع بشری، انسان برای رفع نیازهای خود اقدام به مبادله و دادوستد کرد. ابتدا معاملات پایاپای صورت می‌گرفت و با پیشرفت جوامع، معاملات از حالت محدود و بسته خارج شد و پول وسیله‌ی مبادله قرار گرفت. کالاها، ارزش مالی پیدا کرد و پول‌های مختلف، وسیله‌ای برای تجارت و مبادله‌ی کالا را فراهم کرد. در قرون وسطا، برای تجارت تشریفات متعدد و طولانی، جهت تحکیم قوانین وجود داشت. با تحول تمدن اجتماعی و اقتصادی، تجار ناچار به ایجاد روش‌های مخصوص برای تجارت شدند که با گذشت زمان، این عادات و رسوم تجار، به شکل قانون درآمد و حقوق تجارت را تشکیل داد. با گذشت زمان و پیشرفت و تحول اقتصادی، یک دارایی برای تجارت کفایت نمی‌کرد و نیاز به جریان انداختن سرمایه‌های بیشتر برای رونق تجارت لازم دیده می‌شد. گستردگی حجم معاملات نیاز بیشتری به سرمایه داشت؛ در نتیجه سرمایه‌های کوچک با هم جمع شدند و با تجمع دارایی‌های اندک، سرمایه‌های کلان برای معاملات با حجم گسترده فراهم شد. در این جریان نوعی مالکیت ایجاد شد که از آن به عنوان شرکت تجاری نام برده می‌شود. بازسازی ساختار اقتصادی در راستای توسعه‌ی اقتصادی بود که این امر مستلزم سازوکارهای متعدد در زمینه‌ی بازارهای پولی و مالی شد تا در نتیجه‌ی آن به رونق تجاری برسد که ایجاد شرکت‌های تجاری از آن جمله‌اند.

امروزه دولت‌ها برای سالم سازی، شفافیت و رونق تجارت، قوانین مختلف وضع کرده‌اند. ق.ت ایران در سال ۱۳۱۱ به تصویب رسید و لایحه‌ی اصلاحی آن نیز در سال ۱۳۴۷ تصویب شد. در تجارت و تدوین قواعد آن؛ باید پس‌انداز کنندگانی که دارای منبع مالی هستند و هدف آنها کسب سود است، به اشخاص حقوقی و واحدهای اقتصادی که برای توسعه‌ی فعالیت‌های خود نیاز به منابع مالی دارند، پیوند داد. در حقوق ایران سرمایه‌ی اشخاص در

شرکت‌های تجاری به دو صورت سهام و سهم‌الشرکه در می‌آید. سهام و سهم‌الشرکه حلقه‌ی پیوند بین شرکا و شرکت محسوب می‌شوند. سهام و سهم‌الشرکه از اقلام دارایی‌های اشخاص محسوب می‌شوند و هر دارایی (مالی و غیرمالی) دارای ارزش است. شخصی که سرمایه‌ی او به صورت سهام در می‌آید در قبال آن برگه‌ی سهام دریافت می‌کند، ولی صاحبین سهم‌الشرکه چنین سندی دریافت نمی‌کنند بلکه میزان مشارکت آنها در شرکتنامه قید می‌شود. وجه تمایز این دو نوع سرمایه در اصل قابلیت انتقال است. در خصوص سهام اصل بر قابلیت انتقال است و در خصوص سهم‌الشرکه اصل بر عدم قابلیت انتقال است. البته امکان ایجاد محدودیت در انتقال سهام (مثلاً محدودیت در انتقال سهام شرکت سهامی خاص) و امکان انتقال سهم‌الشرکه در صورت کسب موافقت سایر شرکا با انتقال، وجود دارد. هر تحقیقی برای بدست آوردن پاسخ سوالات مهمی کوشش می‌کند. برای رسیدن به این هدف ابتدا اهمیت قضیه درک می‌شود و سپس با استفاده از شیوه‌های علمی و تحلیل مسائل از راههای صحیح به سمت کشف جواب‌های مناسب گام برداشته می‌شود. سهم یکی از انواع دارایی جدید است که بسته به شرایط اقتصادی و توسعه یافتگی کشورها تبدیل به یکی از مهمترین بخش سرمایه اشخاص گردیده است و به چرخه سرمایه در جامعه کمک می‌کند و نقدینگی را در جامعه از حالت رکود به گردش در می‌آورد. سرمایه‌های پراکنده و نه چندان کلان اشخاص در قالب سرمایه گذاری در شرکتهای سهامی تبدیل به بازوی توانمندی در اقتصاد جوامع می‌شود و باعث می‌شود سرمایه‌های خرد و سرگردان در قالب مناسب و مفیدی به کار گرفته شوند و به تولید در کشور کمک مناسبی می‌نماید. البته صنعتی شدن کشورها که با انقلاب صنعتی شکل گرفته سرمایه‌گذاران را به این حقیقت واقف نمود که جهت پیشبرد اهداف صنعتی استفاده از سرمایه گذاری افراد مختلف جامعه در قالب سهام شدن در شرکت‌های سرمایه پذیر ضروری است

در نتیجه تشکیل شرکتهای سهامی ابعاد تازه ای یافت و شکل غالب سرمایه گذاری در صنعت و توسعه گردید. افزایش تعداد شرکت های سهامی به دلایل مختلف که گفته شد باعث رواج روز به روز بیشتر سهام این نوع شرکت ها شد به نحوی که در بیشتر کشورها اکثر مردم تمایل به خرید و فروش سهام یافته اند و به یکی از مظاهر نظام سرمایه داری نوین تبدیل شده است که در قالب های حقوقی سنتی نمی گنجد. مهمترین مزیت این نوع سرمایه گذاری در قالب خرید سهام، قابلیت نقل و انتقال آنست یعنی صاحب سهم می تواند آنرا به راحتی منتقل و داد و ستد نماید. البته این امر با ضوابط و قواعد حقوق سنتی در خصوص شرکتهای مدنی در تضاد بود و نیاز به تعدیل در خصوص شخصیت حقوقی و مسئولیت محدودتر سهامداران داشت در همین راستا اکثر قانونگذاران در کشورهای مختلف گام در راه تصویب قوانین جدید برای تسهیل نقل و انتقال سهام شرکت ها نهادند به نحوی که سهام را در حد یک مال منقول به همگی معرفی نمودند البته با اوصاف و خصایص خاص خود نه در قالب تعریفها حقوقی کلاسیک اموال منقول. سهام شرکت ها به دلیل ماهیت خاص خود ارتباط بسیاری با علوم مختلف از جمله اقتصاد، حسابداری و دیگر علوم دارد به نحوی که بخش مهمی از تحقیقات مالی و اقتصادی محققین در این حوزه انجام پذیرفته است و جنبه های حقوقی آن کمتر از دیگر جنبه مورد کنکاش قرار گرفته است. بنابراین انتقال سهام از جنبه های حقوقی مثل حقوق شرکت ها، حقوق اموال و حقوق قراردادهای محل بحث و واکاوی می باشد که امید است در این کتاب جایگاه سهام و انتقال آن در این شاخه ها بررسی شود.

فصل اول

کلیات

برای وارد شدن در مباحث مطروحه ابتدا کلیاتی درباره بحث ارائه می شود. مباحث را به ترتیب با عناوین معرفی سهم ، بررسی مبنا و ماهیت حقوقی سهم و ویژگیهای حقوقی سهم مطرح می نماییم.

مبحث اول: تعریف و شناخت سهم

سهم دارای مفهوم و اشکال و خاصیت خاص خود است که با دیگر دارایی های متصور برای اشخاص تفاوتی دارد که بایستی به شناسایی این جنبه ها پردازیم.

در این مبحث در چند گفتار ابتدا به تعریف سهم پرداخته خواهد شد و تقسیم بندی انواع سهم بیان خواهد شد. سپس به مقایسه سهم با اوراق قرضه ، سهم شرکت و اسناد در وجه حامل می پردازیم و تفاوتها و تشابهات آنها بیان خواهد گردید.

گفتار اول: تعریف سهم

سهم مفهوم نسبتاً جدید حقوقی است^۱ که بایستی تعریف شود. در این گفتار به تعریف سهم از لحاظ لغوی و قانونی خواهیم پرداخت.

الف: تعریف لغوی

مفهوم لغوی سهم یعنی بهره و نصیب و حصه می باشد و اوراقی که بیانگر مشارکت در کارخانه است سهم اطلاق می گردد. همچنین در لغت واژه سهم به معنای ترس و هراس و تیر که از کمان پرتاب شود و گاهی به معنای قرعه بکار رفته است.

ب: تعریف اصطلاحی

تعریف اصطلاحی سهم نیز از تعریف لغوی سهم دور نیفتاده است و به نوعی بیانگر مشارکت سرمایه گذاران در دارایی های شرکت است.

در تعاریف حقوق ایران و انگلیس از سهم، عناصر و اجزاء زیر وجود دارد:

۱- سهم قسمتی از سرمایه شرکت است: سرمایه شرکت سهامی به اجزاء و قطعاتی بنام سهم تقسیم می شود.

۲- سهم مشخص میزان مشارکت سهامدار در شرکت است: پرداخت تمام مبلغ اسمی سهام تنها تعهدی است که در شرکتهای سهامی برعهده سهامداران قرار می گیرد و مسئولیتشان محدود به مبلغ اسمی سهام آنهاست. (۳۵ ل.ا.ق.ت) حقوق و مزایای ناشی از سهم بموجب قانون مقرر شده یا بوسیله اساسنامه و جنبه مالی یا غیر مالی دارد.

^۱ - عرفانی، محمود، حقوق تجارت (شرکتهای تجاری)، جلد ۲، ۱۳۸۶، ص ۴۶

رعایت قاعده تساوی حقوق و مزایا به نسبت سهام در شرکتهای سهامی الزامی نیست و گاهی مزایای خاص وجود دارد. (ماده ۴۲ ل.ا.ق.ت)^۱

گفتار دوم: انواع سهم

در ایران مقررات راجع به شرکت ها صراحت در خصوص اقسام سهام ندارد ولی از مواد مختلف قانون ولایحه اصلاح قانون تجارت می توان انواع سهم را شناسایی نمود امروزه اکثر شرکتهای تمایل به این دارند که سهام یکنواختی صادر نمایند و از تطور سهام خودداری می نمایند.^۲

این گفتار شامل تقسیم بندی سهام از جنبه های مختلف می باشد که در چند قسمت به آن می پردازیم.

الف: اقسام سهم از حیث آورده

در این تقسیم بندی از این نظر است که صاحبان سهام چه نقشی در تشکیل شرکت داشته اند.^۳

• سهم سرمایه: نماینده قسمتی از سرمایه شرکت است و هنگام تشکیل شرکت یا افزایش سرمایه این نوع سهام صادر می شود.

• سهم انتفاعی: به دارنده، حق استفاده از منافع شرکت را می دهد نه سرمایه شرکت (حصه ای که آورده به او رد شده است). ایجاد سهام انتفاعی بیشتر در شرکتهایی متداول است

^۱ - دهخدا، علی اکبر، لغت نامه دهخدا، جلد ۱۶، ۱۳۳۷، ص ۷۳۵

^۲ - John Farrar , Company Law, London, Botterworths, ۱۹۹۱. p. ۲۲۱

^۳ - عرفانی، محمود، پیشین، ص ۴۷

که از انحصارات دولتی استفاده می کنند و از اشخاص حقوق عمومی (شهرداریها) برای اقدام به عملیات تجارتي امتیازاتي تحصیل می کنند و مطابق مفاد امتیازنامه موظفند که در پایان مدت امتیاز کلیه دارایی شرکت را به امتیاز دهنده واگذار کنند .

علاوه بر شرکت های دولتی در اساسنامه شرکت های دیگر نیز می توان موضوع استرداد سرمایه و صدور سهام انتفاعی بمنظور تشویق سرمایه گذاری در نظر گرفته شود.

سهام انتفاعی ممکن است بعد از تأسیس شرکت بنفع بعضی از اشخاصی که متضمن منافع برای شرکت است صدور یابد البته در حقوق ایران بموجب ماده ۱۰۲۴.ا.ق.ت چون سهم قسمتی از سرمایه شرکت است فلذا سهم انتفاعی که مبلغ اسمی آن مسترد شده است سهم تلقی نمی گردد.

● سهم مؤسس: سهمی که در مقابل خدمات مؤسسين شرکت به آنها اعطا می شود مثل سهم انتفاعی جزء سهام غیر سرمایه است. دارندگان سهام مؤسس در منافع شرکت شریک می شوند بدون آنکه در اصل سرمایه شرکت حقی داشته باشند. بعضی سهامداران مؤسس را سهامدار مخصوص و صاحب بخشی از منافع شرکت می دانند بعضی مانند طلبکار شرکت که دارای برگه ای مانند برگ قرضه هستند می دانند که سود آن متغیر و بستگی به منافع شرکت دارد می دانند.^۱ در حقوق انگلیس سهم مؤسس با مبلغ اسمی کمتر پذیرفته شده است هر چند امروزه این نوع سهام به نوعی متروک مانده است.

^۱ ستوده تهرانی، حسن، حقوق تجارت (شرکت سهامی عام، خاص، ...)، ۱۳۸۲، ص ۷۷

در حقوق ایران منطقی تر آن است که سهم مؤسس را نوعی سهم ممتاز بدانیم با این تفاوت که مزایای اینگونه سهام وابسته به شخص مؤسسین است نه وابسته به سهم که هر کسی که مالک سهم باشد از مزایای وابسته به آن نیز برخوردار شود.

• سهم بلوکی کنترلی: به واسطه خرید تعداد کثیری سهام توسط سهامدار، حق انتخاب اکثریت اعضاء هیأت مدیره برای دارنده این سهام ایجاد می شود.

• سهم بلوکی مدیریتی: به واسطه خرید تعداد خاصی سهام، حق انتخاب لااقل یک عضو هیأت مدیره برای دارنده این سهام ایجاد می شود.

ب: انواع سهام از حیث مزایای مربوط به آن

• سهم ممتاز: امتیازات مقرر برای این نوع سهام ممکن است مالی یا غیر مالی قابل تقسیم باشد. مالی بصورت پرداخت سود بیشتر نسبت به سهام عادی مثلاً درصدی از مبلغ اسمی سهم یا بصورت ثابت یا درصدی از منافع سالیانه شرکت و ..... البته در صورت وجود سود قابل تقسیم. امتیاز مادی دیگر مثل اولویت سهام ممتاز در استرداد مبلغ اسمی سهام به هنگام انحلال شرکت است. البته در حقوق ایران این نوع امتیازات مغایر ماده ۲۲۴ ل.ا.ق.ت است.

مزایای غیر مادی معمولاً بمنظور تثبیت موقعیت بعضی سهامداران یا افزایش قدرت آنها در اداره و کنترل امور شرکت مثلاً بصورت حق رأی بیشتر یا حق انتخاب مدیران شرکت توسط صاحبان اینگونه سهام ایجاد می شود.

در حقوق انگلیس در صورت تجویز اساسنامه شرکت صدور سهام ممتاز مقدور است و میزان امتیازات این نوع سهام نیز باید در اساسنامه قید شود.

سهام عادی : همانطور که از نام آن بر می آید این نوع سهم دارای امتیازات ویژه ای نیست و اگر سهام شرکت از یک نوع باشد الزاماً، سهام از این نوع است .

ج: انواع سهام از حیث سهولت انتقال

چون اصل در مورد سهام قابلیت نقل و انتقال آنست بنابراین بر اساس سهولت نقل و انتقال نیز قابل تقسیم بندی است.

• سهم با نام: نام صاحب سهم بر روی ورقه سهم ثبت شده است و مشخصات صاحبان اینگونه سهام و هرگونه نقل و انتقالی در خصوص این نوع سهام در دفاتر شرکت ثبت می گردد.

اختیار نوع سهم از حیث بی نام یا با نام بودن در اختیار شرکت است ولی صدور بعضی سهام الزاماً باید با نام باشد مثل: سهام وثیقه مدیران به صندوق شرکت، سهام شرکتهای دولتی که در جریان خصوصی سازی و اجرای سیاستهای کلی اصل ۴۴ قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران به بخش خصوصی واگذار می شود،.....

* مادامیکه مبلغ اسمی سهام پرداخت نشده صدور ورقه سهم بی نام یا گواهینامه موقت بی نام ممنوع است.

* سهام کلیه بانکهای کشور (ماده ۳۱ قانون پولی و بانکی کشور مصوب ۵۱)

* سهام شرکتهای سهامی انبارهای عمومی (ماده ۱ تصویب نامه مربوط به تأسیس انبارهای

عمومی)

* سهام شرکتهای بیمه (ماده ۳۱ قانون تأسیس بیمه مرکزی ایران و بیمه گری ۱۳۵۰) همگی الزاماً بصورت با نام صادر می شود.

کنترل معاملات نقل و انتقال سهام با نام توسط شرکت راحت تر است و مالیات مربوط به انتقال این سهام سهل الوصول تر است از لحاظ امنیتی نیز در موارد مفقودی و سرقت این نوع سهام مطمئن ترند.^۱ که در این موارد با رعایت تشریفات خاص مالک واقعی سهم مجدداً حقوق خود را استیفا خواهد نمود.

• سهم بی نام: بصورت اسناد در وجه حامل است، نقل و انتقال به قبض و اقباض صورت می گیرد. در صورت عدم ارائه سهام بی نام به شرکت، شرکت می تواند از هر گونه پرداخت حقوق وابسته به سهام امتناع نماید.

صدور سهام بی نام به دلیل محدودیتهایی که برای انتقال سهام وضع می شود در شرکتهای سهامی خاص رواج ندارد علاوه بر این معمولاً حق تمیر بیشتری برای صدور سهام بی نام پرداخت می شود.

گفتار سوم: بررسی مقایسه ای سهم با سهم شرکت و اوراق قرضه

سهم به دلیل شکل و ماهیت خاص خود دارای شباهتها و تفاوتی با اوراق مشابه در حقوق تجارت می باشد. در این گفتار به مقایسه سهم بطور جداگانه با سهم شرکت و اوراق قرضه خواهیم پرداخت و تفاوتها و تشابه آنها را باهم بیان می نمایم.

^۱ - اعظمی زنگنه ، عبدالحمید ، حقوق بازرگانی ، ص ۹۸

الف) مقایسه سهم با سهم الشرکه

بسیاری از خصایص و اوصاف سهم مثل: قابلیت توقیف، منقول بودن و دینی بودن حق ناشی از سهم در مورد سهم الشرکه نیز صادق است.^۱

البته تفاوت‌هایی هم وجود دارد: حق ناشی از سهم الشرکه برخلاف سهم یک حق شخصی است و این ناشی از ماهیت شرکت‌های اشخاص است. بنابراین بدلیل اهمیت شخصیت شرکاء خروج شرکا و ورود افراد دیگر به شرکت یک امر عادی و معمولی نیست پس نقل و انتقال سهم الشرکه بصورت محدود و با رعایت مقررات قانونی میسر است. (۱۲۳ ق.ت و ۲۰۱ ق.ت) به همین دلیل سرمایه شرکت‌های اشخاص به اجزا و قطعات تقسیم نمی شود و سهم الشرکه همانند سهم بر روی اوراق تجاری منعکس نمی گردد.

ب) مقایسه سهم با اوراق قرضه

قرضه عمومی بوسیله دولت منتشر می شود، قرضه خصوصی فقط بوسیله شرکت‌های سهامی عام قابل انتشار بود.

وجوه تشابه

اوراق قرضه خصوصی چون توسط شرکت‌های سهامی عام منتشر می شود تشابه بارزتری با سهام دارد.

- هدف دارنده قرضه و سهم هر دو انتفاع است.

^۱ - ربیعا اسکینی، حقوق تجارت (شرکت های تجاری)، ۱۳۸۵، ص ۱۰۷ به بعد

• هر دو جزء اوراق بهادار قابل مبادله در بورس می باشند همچنین اوراق مشارکت نیز در خارج بورس قابل معامله اند، برخلاف اوراق بهادار به معنای اعم (اسناد تجاری - قبوض انبار - بارنامه و سایر اوراق بهادار به معنی اعم). از طرفی ارزش سهام و اوراق قرضه در نوسان است و تابع قانون عرضه و تقاضاست ولی اسناد تجاری متضمن پرداخت مبلغ ثابتی می باشد و با ظهر نویسی قابل انتقال است. به همین دلیل به عنوان وسیله پرداخت مورد استفاده است ولی سهم این ویژگیها را ندارد.

• مکانیسم صدور و انتشار سهام و اوراق قرضه خصوصی و عرضه آنها به عموم از بسیاری جهات یکسان است و تقریباً از تشریفات و ضوابط یکسانی تبعیت می کند و عمدتاً با هدف جلب سرمایه های جدید صورت می گیرد.

• شکل حقوق سهام و اوراق قرضه از حیث مندرجات و نحوه تنظیم بسیار شبیه یکدیگرند.

• مکانیسم و قواعد راجع به انتقال سهام و اوراق قرضه اعم از انتقال قهری و قراردادی شبیه یکدیگرند.

• هر دو متضمن حق دینی دارنده نسبت به شرکت صادر کننده سهام یا قرضه می باشد.

• سهم ممتازی که سود ثابتی به آن تعلق می گیرد شباهت بیشتری به اوراق قرضه دارد.

تفاوتها

تفاوتها برخلاف تشابهات این دو ، جنبه ماهوی و اساسی دارد.

- قواعد عقد قرض بر اوراق قرضه حاکم است ولی قواعد راجع به مشارکت (حقوق مالی و غیرمالی) بر رابطه بین شرکت و سهامدار حاکم است.^۱
- سهامداران در تصمیم گیری ها و اداره امور شرکت سهام اند در حالیکه دارندگان قرضه تنها اصل قرض و سود آنرا طلبکارند و از سایر حقوق مالی بی بهره اند مگر این حقوق برایشان مقرر گردد (۵۲ ل. ا. ق. ت)
- سود متعلق به اوراق قرضه را می توان از محل سرمایه شرکت پرداخت نمود زیرا طلبکار صرف شرکت اند ولی سود متعلق به سهام تنها از محل سود موجود قابل پرداخت است نه از محل سرمایه.
- سهامداران در زیان های شرکت نیز سهام اند.
- بهره اوراق قرضه بهره اسمی است که نرخ آن مشخص شده است ولی سود سهام به تناسب سود دهی است.
- مبالغ مندرج در اوراق قرضه جزء سرمایه اعتباری شرکت است و کاهش و افزایش آن محدودیتی ندارد و خرید و بازخرید آن توسط شرکت منعی ندارد و در حالیکه هرگونه تغییر در سهام سرمایه منوط به رعایت شرایط و تشریفات قانونی است.^۲
- صاحبان قرضه بر اساس قرارداد قرضه و تنها در خصوص بازپرداخت اصل وام و بهره آن می توانند علیه شرکت اقامه دعوی کنند ولی سهامداران حق اقامه دعاوی مختلفی را دارند.

^۱ - کاتوزیان، ناصر، حقوق مدنی (عقود معین)، ۱۳۸۲، ص ۶۳۱

^۲ - Keith Abbott, Company Law, ۱۹۹۰, P. ۱۵۵

- مقررات فقهی در باب حرمت ربا مانع صدور اوراق قرضه است و مقررات راجع به قرضه مخالف شرع است.

مبحث دوم: مبنا و تحلیل حقوقی سهم

برای شناخت کامل و صحیح اوصاف و خصایص سهم بایستی ماهیت و مبنای حقوقی سهم با استفاده از تحلیلهای قانونی و حقوقی شناسایی شود.

این مبحث در گیرنده چند گفتار است که در آنها به مبنا و ماهیت حقوقی سهم خواهیم پرداخت و آن را از دیدگاههای مختلف مورد بحث قرار خواهیم داد.

گفتار اول: مبنای حقوقی سهم

در این گفتار این بحث که جایگاه و مبنای حقوقی سهم چیست مورد بررسی قرار می گیرد.

مبنای حقوقی استقرار حقوق و تعهدات ناشی از سهم قانون است یا قرارداد طرفین؟

الف) حقوق انگلیس

در حقوق انگلیس در اینمورد تحلیل هایی ارائه شده اما در حقوق ایران اظهار نظرهای چندی صورت نگرفته است. در حقوق انگلیس اساسنامه شرکت را به نوعی قرارداد بین سهامداران و شرکت دانسته اند با خصوصیات ویژه.^۱

(شرکت نامه) اساسنامه در حقوق انگلیس بوسیله تصمیم مجامع عمومی می تواند اصلاح شود و سهامدار بدلیل تغییر قرارداد (اساسنامه) نمی تواند غرامت نقض قرارداد از شرکت

^۱ - C.B Gower, op.cit, ۱۹۹۱, P. ۲۸۳

مطالبه کند. همچنین در حقوق انگلیس اساسنامه و شرکت نامه قرارداد بین سهامداران نیز محسوب است ولی اجرای قرارداد در بین سهامداران از طریق شرکت صورت می‌گیرد.

پس سهم در حقوق انگلیس حاکی از قراردادی است بین شرکت و سهامداران - علیرغم اختلاف شدید در حقوق ایران و فرانسه، در حقوق انگلیس ماهیت پذیره نویسی ایجابی تلقی گردیده که پس از قبول شرکت و صدور اوراق سهم، ضمن اینکه پذیره نویسی مالک تعدادی سهم می‌گردد به قراردادی ملحق می‌شود که در طول حیات شرکت، رابطه او با شرکت را تنظیم می‌کند. البته تفاوتی از جهاتی با اصول و قواعد حاکم بر عقود و قرارداد ها وجود دارد، از جمله انعقاد و تغییر و اصلاح آن با اراده اکثریت و با تصویب مجمع عمومی است و بسیاری از مندرجات آن بوسیله قانون تعیین می‌گردد به همین دلیل از این نوع قرارداد به عنوان یک قرارداد قانونی تعبیر می‌شود. با این وجود در حقوق انگلیسی قرارداد بین سهامداران و شرکت مبنای تمام حقوق ناشی از سهم تلقی نگردیده زیرا قوانین و مقررات حاکم بر شرکتها مبنای بسیاری از حقوق ناشی از سهم می‌باشد.^۱

ب) حقوق ایران

در حقوق ایران نص قانونی خاصی در خصوص مبنای حقوقی سهم نداریم. در نبود چنین نصی باید به کمک مواد قانونی موجود و تحلیل رابطه شرکت و سهامداران به بررسی این موضوع پرداخت.

جز مؤسسين شرکت سایر سهامداران نقشی در تنظیم اساسنامه (با لحاظ الزامات قانونی) ندارند. تصویب اساسنامه نیز نیاز به موافقت تمام سهامداران ندارد که این وضع مغایر با اصول و

^۱ -A Legal Chose In Action